

Т.Є. Єременко

АНГЛОМОВНИЙ ПОЕТИЧНИЙ ТЕКСТ У РОЗВИТКУ ІНТЕРПРЕТАЦІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД

Для сучасної науки є характерним міждисциплінарний синтез знань, який формує цілісне бачення світу, цілісно-еволюційне мислення людини. Правомірно вважається, що нове бачення світу як результат міждисциплінарного діалогу дозволить особистості розвиватися гармонійно. Тому в сучасній педагогіці акцент переноситься з культурно-освітянської моделі, в якій домінує засвоєння систематизованих основ наук, на соціальну і культурологічну роль освіти і виховання. Сама процедура навчання, спосіб зв'язку тих, хто навчає, і тих, хто навчається, вже не є просвітою і поданням готових істин. Це є ситуація відкритого діалогу, прямого і зворотного зв'язку, налаштування студента на власний шлях розвитку, це вже є стимулююча і пробуджуюча освіта, відкриття себе чи співробітництво з самим собою та іншими людьми.

Метою даного дослідження було в рамках міждисциплінарного підходу до гуманітарного знання розкрити лінгводидактичний потенціал англomовного поетичного тексту в розвитку інтерпретаційних здібностей майбутніх філологів, викладачів англійської мови.

Важливість інтерпретаційної діяльності в межах іншомовного тексту виходить з визнання провідної ролі

особистості студента в освітянському просторі. Студент розглядається як суб'єкт навчання, якому притаманна власна система знань та поглядів, що віддзеркалюють його пізнавальний досвід. Розширення цього досвіду в процесі освіти призводить до розвитку інтерпретаційної здібності майбутнього філолога, викладача англійської мови, яка дозволяє глибоко проникати в іншомовну картину світу, у світ мислення і почуттів автора тексту як носія культури. Ця здібність сприяє розумінню можливостей мовної системи своїми власними засобами представляти все суттєве як щось цілісне, що вміщується в єдиний зображувальний простір тексту та те, що цим простором об'єднується.

Під інтерпретацією в когнітивній лінгвістиці розуміється когнітивний процес, цілеспрямована когнітивна діяльність, яка виражається у встановленні та/чи підтриманні гармонії у світі інтерпретатора, що може проявлятися в усвідомленні властивостей контексту мовлення і в укладенні результатів такого усвідомлення у простір внутрішнього світу інтерпретатора [1:31-32].

Процес інтерпретації іншомовного тексту охоплює виявлення мовленнєвих значень у рамках тексту, що підлягає інтерпретації. У результаті інтерпретації мовні значення прирощують актуалізований

у даному контексті смисл, доповнюють, збуджують або навіть змінюють вже встановлений внутрішній світ інтерпретатора. У процесі інтерпретації необхідно реконструювати той шлях, яким було побудовано текст з урахуванням соціальної і особистісної мотивації автора твору. Інтерпретатор зазвичай оперує не вільним набором тлумачень, значень, а тим, який йому „пропонує” автор мовленнєвого утворення. Окрім цього, один і той самий текст може бути інтерпретований по-різному різними інтерпретаторами, що пояснюється особистісними властивостями останніх.

Виходячи з сутності інтерпретації, ми вважаємо, що успішне здійснення інтерпретаційної діяльності з іншомовним поетичним текстом залежить від володіння студентами наступними компетенціями:

- мовна (знання лексичної і граматичної семантики);

- мовленнєва (знання семантичних можливостей мовних одиниць реалізовуватися у конкретних мовленнєвих актах);

- текстова (вміння орієнтуватись у тексті як у знаковій формі реалізації мовлення);

- енциклопедійна (знання про контекст створення тексту, тобто біографічних даних про автора, епоху, художній стиль; а також фонові знання інтерпретатора про світ);

- власне інтерпретаційна (вміння логічно виводити імплікацію тексту, розуміючи специфіку метафоричної картини світу поетичного твору;

вміння орієнтуватись у стратегіях інтерпретації, які організують хід інтерпретування та поєднують між собою мету і засоби інтерпретації).

Сама процедура інтерпретації полягає у висуванні і перевірці гіпотез про смисл тексту в цілому. Кожен крок інтерпретування повинен бути пов'язаним з очікуванням і характеризуватися об'єктами очікування, підставами для очікувань. До об'єктів очікувань відносяться внутрішні світи автора та інтерпретатора у тому вигляді в якому він, як вважає інтерпретатор, уявляється автору тексту.

Спеціальна підготовка філолога, викладача іноземної мови передбачає, поряд з іншим, професійне оволодіння мовою як категорією духовної культури, як формою суспільної свідомості, тобто формою відображення світу у свідомості представників культури. Мова містить у собі знання про світ, зміст якого може бути розкрито в термінах семіотики і загальної семантики.

Пізнавальна цінність семіотичного підходу у наступному:

- 1) береться до уваги суттєвий функціональний аспект відповідних об'єктів – їх комунікативне призначення;

- 2) у кожному семіотичному об'єкті розрізняються план змісту і план вираження;

- 3) у семіотичній системі розрізняються два онтологічних рівня:

- інвентар семантичних можливостей;

- реалізації можливостей у

конкретних комунікативних актах.

У процесі спілкування досить загальні семіотичні можливості, які складають зміст мовної семіотики, конкретизуються, тобто збагачуються індивідуальними смислами, пов'язаними з конкретним комунікативним актом. Виходячи з зазначеного, студенти повинні оволодіти іноземною мовою (тобто загальним для всього мовного колективу набором значень і засобів їх вираження) і мовленням (тобто використанням цих загальних можливостей в індивідуальній мовленнєвій діяльності, у конкретних комунікативних актах).

Мовна семантика (план змісту мови) вміщує два класи значень:

1) значення слів (лексична семантика);

2) значення граматичних форм і конструкцій (граматична семантика).

У сфері мовної семантики ці значення є більш чи менш абстрактні, більш чи менш раціонально-логічними, чітко окресленими й суб'єктивно розтягнутими, емоційно-експресивними, суб'єктивно-оцінними й безоцінними, емоційно нейтральними. Однак у цілому за своєю психологічною природою мовні значення достатньо однорідні. В процесах відображення світу лексичні значення займають середнє положення між уявленням як формою наочно-образного знання і поняттям як формою абстрактно-логічного мислення. На відміну від понять, лексичні значення містять менш точне, менш глибоке чи

концентроване знання про явища світу, які відображені в значеннях слів.

Відтак, професійне знання іноземної мови вимагає по-перше, засвоєння інформації, що міститься у власне мові, тобто в семантичних системах словника і граматики і, по-друге, розуміння інформації, яка міститься за допомогою мови в мовленні, тобто в усних і писемних текстах, створених іноземною мовою. Отже, поряд зі знанням семантики мови, необхідно вміти тлумачити мовні знаки в мовленнєвих утвореннях – текстах різних стилів і жанрів.

Процес розвитку інтерпретаційних здібностей студентів базується на усвідомленні останніми того, що текст є цілісною знаковою формою організації мовлення. Виходячи з множинності ракурсів його розгляду в гуманітарних науках, текст не має однозначного визначення. З розмаїття дефініцій тексту ми пропонуємо наступну. М.В. Ляпон висуває чотири концепції тексту, які, на наш погляд, мають безпосередню значущість для формування інтерпретаційних навичок і вмінь, а саме: результативно-статичну (текст як інформація, відчужена від свого носія у вигляді послідовності висловлювань, об'єднаних смисловим зв'язком); процесуальну у відношенні до свого творця (текст як реалізація мовленнєвої здібності індивідуума); каузуючу (текст як продукт активної мовленнєвої діяльності людини); стратифікаційну (текст як найвищий

рівень мовної системи) [2:3-4].

Отже, як бачимо, текст, з одного боку, вважається матеріальним знаковим утворенням, з іншого – він є одиницею спілкування, і спілкування на основі тексту поєднує в собі процеси його породження і сприйняття. Як зазначає Є.В. Сидоров, „злиття діяльностей тих, хто спілкується, в єдиний комунікативний процес, набуває буттєву, речову предметно-знакову форму в тексті. Текст бере участь в обміні комунікативною діяльністю як предметно-знаковий носій обміну” [3:69].

Навчання інтерпретації тексту починається з представлення тексту як закінченого словесного утворення. Текст, з провідною роллю його комунікативної функції, розглядається як семіотичний об’єкт, як потенційно закритий код, в якому запрограмовано процес комунікативної функції. Цей процес є багатоступеневим, до нього входять мовна, мовленнева, смислова діяльність від текстотворення до текстосприйняття.

Поетичний текст як різновид художнього тексту є найвищою формою репрезентації тексту, з особливою естетичною природою, ідейно-художньою інтенціональністю, орієнтацію на морально-етичне виховання і емоційно-психологічну дію на адресата. У поетичному тексті мова виступає у своїй поетичній функції (за Р. Якобсоном). Поетична функція полягає в тому, щоб викликати в читача (слухача) естетичні переживання: почуття

приваблюваної краси слова, бажання повторити його – вчитуватися, вслуховуватися в текст, ніби вбираючи його в себе чи розчиняючись у ньому, співпереживаючи його звучанню й переливам смислу.

Поетичний текст видатного майстра художнього слова є витвір мистецтва. Мистецтво, як відомо, виконує специфічне завдання, воно є носієм і передавачем соціального досвіду особливого роду, тобто соціально-особистісного досвіду. „Витвір мистецтва” – за словами Д.Н. Узнадзе, – „є об’єктивізація інтимних установок художника” [4:353].

О.О. Леонтьєв, викладаючи сутність концепції Л.С. Виготського, пише: „Почуття, емоції, пристрасті входять до змісту мистецтва, але в ньому вони перетворюються. Подібно до того, як художній прийом створює метаморфоз матеріалу твору, він створює й метаморфоз почуттів. Смисл цього метаморфоза почуттів у тому, що вони здіймаються над індивідуальними почуттями, узагальнюються й стають суспільними. Так, смисл і функція вірша про сум зовсім не в тому, щоб передати сум автора, а в тому, щоб перетворити цей сум так, щоб людині щось відкрилося по-новому – у більш високій, більш людській життєвій правді” [5:341].

Поетичне мистецтво для цього використовує специфічні засоби створення „почуттєвих образів”, які дають підказку читачеві для сприйняття тексту. Почуттєвий образ

у поезії – це образ вищого гатунку, який будується не тільки зі звукових та інших формальних ознак, а й зі змістових ознак. Як автору, так і читачеві, хоча й різною мірою, але необхідно володіти прийомами поетичної творчості. Читачі повинні бути співучасниками художньої діяльності, для чого треба ставитися до художніх прийомів як до елементів, що складають поетичний чуттєвий образ та мають реальне і потенційне функціональне навантаження.

Спілкуючись з поетичним твором, уважає О.О. Леонт'єв, людина „спілкується мистецтвом”, тобто здійснює смислове спілкування з опорою на мову мистецтва. „Мистецтво починається там, де я знаходжу для сприйняття чи почуття об'єктивно значущі форми...” Користуючись специфічною технікою, мистецтво однак не використовує техніку прямо: воно переосмислює її, вміщує в особливу систему зв'язків і відношень, у специфічну форму спілкування. „І саме тому, щоб закріпити людське почуття, щоб зробити його надбанням інших людей і надбанням себе самого – в інший час, людина шукає такі способи для цього, які б несли в собі не бліду тінь, не стертий слід переживання, а саме це переживання. Для цього є тільки один шлях: зберегти саму ситуацію спілкування мистецтвом, змусити людину знов і знов творити, творити переживання, а не відтворювати його за готовим еталоном. Ми маємо засвоїти ті значення, з якими у нас пов'язане естетичне переживання. Ми

повинні створити умови для того, щоб ці значення викликали в нас ту систему особистісних смислів, яка відтворює системи смислів творця художнього твору, дозволяє перекинути міст від того, хто творить мистецтво, до того, хто сприймає його” [5:299].

Естетичне сприйняття мовлення пов'язане з роботою правої півкулі головного мозку. Це є ділянка емоційного, почуттєво-конкретного, алогічного (чи надлогічного); тут суб'єктивне є більш важливим за реально існуюче. Для того, щоби поетичний текст, тим більше текст іноземною мовою, став об'єктом естетичного сприйняття й переживання, щоб у читача утворилася художня свідомість, щоб здійснювалося „спілкування мистецтвом”, не є достатнім сприйняття лише форми тексту, необхідно зануритись у глибинний смисл через специфічну для даного типу тексту семантику знаків мови.

В основі поезії лежить метафора в широкому сенсі, тобто різного виду переносні вживання слів – власне метафора, метонімія, порівняння, персоніфікація, гіпербола і т. ін. У поетичних творах метафора є генератором смислів, інструментом проникнення в таємниці речей і головним фактором поетичної виразності, у філософській думці метафора – один із індикаторів зрілої свідомості та інструмент пізнання (К.К. Жоль, А.А. Брудный), у психології – один з наймогутніших механізмів людського мислення, що

дає багато цінних відповідей щодо природи процесу інтерпретації і репрезентації інформації (А.А. Брудный, В.И. Жельвис), у художній літературі метафора – витончений засіб образності (М.Х. Коцюбинська, М.В. Пащенко).

Враховуючи метафоричність поетичного тексту діяльність студентів необхідно спрямовувати на „розшифровку” переносних значень слів, на виявлення схожості між дійсністю, означеною власне значенням слова і дійсністю, означеною метафорично. Важливим є те, що тільки в контексті речення слова можуть набувати переносних значень. Індивідуальне метафоричне значення слова не може бути заздалегідь підготовленим у словнику. Неочікувано створене значення обов'язково є результатом дії контексту.

Роль семантичного контексту в явищі метафоризації було обґрунтоване провідним німецьким математиком і логіком Г. Фреге. Вчений розрізняв два елементи в значенні мовного виразу, один з яких він назвав словом „смысл” (Sinn), а другий – словом „освітлення” (Beleuchtung), відповідні англійські еквіваленти „освітленню” - “tone” та “illumination”. Фреге пояснював цей розбіг таким чином. „Смысл” речення належить такому реченню, яке є релевантним визначенню на істинність. Усе, що перебуває за межами значень „істина” та „неправда”, відноситься до стилю виразу, способу „освітлення”.

Виключно велику роль у розвитку семантичної теорії Фреге відіграла, однак, не дистинкція „смысл – освітлення”, а дистинкція „смысл – значення” (Sinn-Bedeutung), де термін „смысл” став більше відповідати „освітленню”, у той час, як термін „значення” став асоціюватися із істинною характеристикою мовного значення. Пояснюючи свою дистинкцію, Фреге наводить два вислови, що стали класичними прикладами, а саме – „вечірня зірка” і „ранкова зірка”. У першому та другому випадках мається на увазі один і той самий об'єкт – планета Венера. Проте, хоча їхні значення й співпадають, за смыслом вони розрізняються, тому що мають місце запобігання семантичних непорозумінь і вводиться поняття „смысл” і „значення” [6].

У процесі роботи з поетичним текстом увага концентрується на виведенні метафоричного змісту тексту як на рівні значень слів, так і на рівні тексту в цілому (розгорнута метафора). Автор не тільки використовує метафору як художню форму думки, а й через метафору відкриває читачеві свій засіб пізнання світу, своє концептуальне поле мислення. Один із мислителів Нового часу Д. Віко (1668 – 1744) вважав, що „мова розповідає нам історію речей, позначених словами”. Д. Віко був першим, хто вказав на те, що мовні форми є одним з ключів до розуму тих, хто користується словами. З точки зору Д. Віко, найбільш ефективним способом у справі мовної „міфотворчості” є використання

метафор, „кожна метафора стає маленьким міфом” [7: 85]. Специфічною функцією метафори в художньому мовленні є її естетична функція. У поезії, яка не дотримується принципу експліцитності, метафора вносить оцінні значення, у поезії вона завдяки образу поєднує мову з міфом і мистецтвом та відповідними способами мислення – міфологічним, художнім, синтетичним.

Читання поетичних текстів – мовленнєвих утворень майстрів художнього слова має бути діалогом з автором, у процесі якого розкривається як те, що хотів сказати автор читачеві, так і сам читач, який пізнає себе під час спілкування з текстом. Обговорення свого розуміння авторських інтенцій, стилю вираження думок і почуттів з іншими також суттєво сприяє розвитку інтелектуальної й емоційної сфери особистості студента. Згідно з концепцією „філософії діалогу” (Н.О. Бердяєв, М. Бубер, О. Розеншталь-Хюссі, М.М. Бахтін), тільки вступаючи в діалог з іншою людиною, Богом, природою людина стає суб’єктом історії та суб’єктом пізнання. Розкриваючи діалогічну спрямованість людського буття, М. Бахтін писав про „несамодостатність, неможливість існування одної свідомості”: „Я усвідомлюю себе і стаю самим собою для іншого, через іншого і за допомогою іншого. Найважливіші акти, які конституують самосвідомість, визначаються відношенням до іншої свідомості (*до ти*)... Саме буття людини (і зовнішнє,

і внутрішнє) є *найглибше спілкування*. Бути – означає *спілкуватися*. Бути – означає бути для іншого, і через нього – для себе. Людина не має внутрішньої суверенної території, вона уся й завжди на межі, дивлячись всередину себе, вона дивиться *в очі іншому і очима іншого*” [8:311-314]. Отже, „мовлення, зафіксоване в тексті, служить не стільки для того, щоб виражати ідеї, скільки для того, щоби встановлювати відносини” [9:17].

Виходячи з зазначеного, ми вважаємо, що поетичний текст володіє значним лінгво-дидактичним потенціалом у розвитку інтерпретаційних здібностей майбутніх філологів, викладачів англійської мови, який може бути резюмовано з таких позицій:

1. Поетичний текст як об’єкт міждисциплінарного дослідження через інтерпретацію за допомогою іноземної мови залучає студентів до іншомовної картини світу, до знань про буття людини в її свідомості, суб’єктивності, духовній культурі.

2. У процесі глибокого проникнення в суть поезії студент пізнає себе, розширює свій ментальний тезаурус, розвиває емоційну сферу особистості та естетичний смак.

3. Вивчення іноземної мови в її поетичній функції формує художню свідомість і дає можливість повноцінно «спілкуватися мистецтвом».

4. Володіння техніками інтерпретації вчить спостерігати, робити умовиводи, розвиває уяву, що є необхідним для творення власних текстів іноземною мовою.

5. Робота з поетичними творами видатних майстрів з їх метафоричністю і філігранною формою сприяє розвитку риторичної компетенції викладачів іноземної мови, словесників.

Отже, в результаті дослідження

можна зробити висновки про те, що у процесі з інтерпретаційної діяльності з поезією формується особистість студента як носія власного культурного досвіду і професійного користувача іноземною мовою в контексті діалогу культур.

ЛІТЕРАТУРА

1. Краткий словарь когнитивных терминов/ Под общ. Ред. Е.С. Кубряковой. – М.: МГУ им. М.В. Ломоносова, 1997. – 245 с.

2. *Ляпон М.В.* Смысловая структура сложного предложения и текст. – М.: Наука, 1986.

3. *Сидоров Е.В.* Проблемы речевой системности. – М.: Наука, 1987. – 140 с.

4. *Узнадзе Д.Н.* Психологические исследования. – М., 1966.

5. *Леонтьев А.А.* Психология общения. – М.: Смысл, 1997. – 365 с.

6. *Фреге Г.* Смысл и денотат// Семантика и информатика. – М., 1998. – Вып. 8. – С. 121-148.

7. *Жоль К.К.* Мысль. Слово. Метафора: проблемы семантики в философском освещении. – К., 1984.

8. *Бахтин М.М.* Эстетика словесного творчества. – М.: Искусство, 1979. – 424 с.

9. *Гарднер К.К.* К философии третьего тысячелетия: Бахтин и другие// Философские науки. – 1994. – №1-3. – С. 3-25.

Подано до редакції 11.04.08

РЕЗЮМЕ

В статье в рамках междисциплинарного гуманитарного подхода к рассматривается лингводидактический потенциал поэтического текста в

развитии интерпретационных способностей будущих филологов, преподавателей английского языка в высшей школе.

SUMMARY

The article presents an interdisciplinary view of linguistic and didactic potential of poetic text in developing interpretation skills in prospective philologists, University teachers of English.